

Potten en flikkers de klas uit! Hoe tolerant is jouw school?

Tussen 26 november en 31 december 2002 organiseerde COC Nederland, samen met het COC jongerenmagazine Expresso en APS Kenniscentrum Homoseksualiteit en Onderwijs een actie gericht op leerlingen en docenten in het onderwijs. Door middel van bellen, mailen en sms konden zij hun ervaringen rond homoseksualiteit kwijt.

Hieronder is een samenvatting opgenomen van de inventarisatie van knelpunten en klachten van leerlingen en docenten die uit deze actie naar voren zijn gekomen.

Voorwoord

In 1996 verscheen op initiatief van COC-Nijmegen een onderzoeksrapport van de Wetenschapswinkel van de Universiteit van Nijmegen onder de titel De heteroseksuele school.

Dit rapport was een verslag van groeps gesprekken met leerlingen in het voortgezet onderwijs over seksualiteit. De titel van het rapport geeft goed de bevindingen van dat onderzoek weer, namelijk dat er in het onderwijs geen gevoeligheid is voor homoseksualiteit. De norm is heteroseksualiteit en zowel docenten als leerlingen realiseren zich niet dat homoseksualiteit een rol speelt bij leerlingen en docenten. Dus is men er ook niet gevoelig voor. De presentatie van het rapport riep indertijd veel reacties op, vooral van verbazing. De heersende opvatting was en is dat homoseksualiteit in Nederland voor niemand meer een probleem is (of hoeft te zijn).

Zeven jaar later neemt COC Nederland het initiatief om opnieuw de ervaringen van leerlingen en docenten te verzamelen. De aanleiding is dezelfde als in 1996. Het COC bereiken allerlei signalen dat scholen steeds minder aangesproken kunnen worden op het ontbreken van aandacht voor homoseksuele en lesbische leerlingen en docenten. Leerlingen vinden het schoolklimaat niet veilig. Voorlichters krijgen minder toegang en scholen ontkennen dat homoseksualiteit op hun school een probleem is. Tegelijkertijd laten leerlingen en docenten horen dat het klimaat in de school er niet beter op wordt. Pesten, naroeppen en zelfs fysiek geweld komen regelmatig voor. Veelal beoordeelt de betrokkenen de eigen ervaring als een incident en ziet dit niet als gevolg van een structureel probleem binnen de school. Met de in deze campagne verkregen ervaringen, die vaak schokkend zijn, krijgen we een goed beeld van de werkelijke situatie voor homo's en lesbo's in het onderwijs. En dat is winst.

Er is daarom alle reden om de conclusies en de aanbevelingen serieus te nemen en initiatieven te nemen om scholen te stimuleren de school ook veilig te maken voor homoseksuelen. Dat begint met te erkennen dat leerlingen en docenten ook in het onderwijs lesbisch, biseksueel of homoseksueel kunnen zijn. Te erkennen dat zij in een kwetsbare positie zitten en dat de school daar iets mee moet doen. De erkenning van deze realiteit kan de basis zijn voor het ontwikkelen van een expliciet homo- lesbische beleid, zodat deze leerlingen en docenten ruimte krijgen voor dit zo belangrijke deel van hun persoonlijkheid.

Dit rapport moet door de homobeweging, scholen en door de politiek gebruikt worden als breekijzer om tot veranderingen in het onderwijs te komen.

Henk Beerten
Voorzitter COC Nederland

1. Samenvatting

Tussen 26 november en 31 december 2002 organiseerde COC Nederland, samen met COC jongerenmagazine Expresso en het APS Kenniscentrum Homoseksualiteit en Onderwijs een actie gericht op leerlingen en docenten in het onderwijs. Door middel van bellen, mailen en sms konden zij hun ervaringen rond homoseksualiteit kwijt.

De aanleiding voor deze actie was de toenemende zorg over het klimaat rond homoseksualiteit in het onderwijs. Scholen willen minder vaak voorlichters van homo-organisaties toelaten, leerlingen klagen vaker dat het schoolklimaat niet veilig is. Steeds meer keizen docenten er voor niet meer voor hun homoseksualiteit uit te komen.

Door leerlingen en docenten op te roepen hun persoonlijke ervaringen door te bellen te mailen of te sms-en wilde COC Nederland inzicht krijgen in de ervaringen van leerlingen en docenten, homo en hetero.

De actie werd ondersteund met een poster en een flyer waarop het motto van de campagne stond: Potten en flikkers de klas uit. Hoe tolerant is jouw school? De materialen werden op de scholen verspreid door vrijwilligers van COC-verenigingen overal in het land. De campagne startte met een persconferentie in Nieuwspoor en het aanbieden van het campagnemateriaal aan de Kamercommissie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen.

Na vier weken met veel publiciteit en bijna 500 reacties werd de campagne afgesloten. De reacties die via de mail binnenkwamen bevatten zeer persoonlijke en informatieve verhalen. Er was zeer veel aandacht voor de actie in kranten, tijdschriften en op radio en televisie. Dit rapport vat de resultaten samen, trekt conclusies en formuleert aanbevelingen.

De algemene tendens van de reacties is dat docenten en leerlingen zich niet realiseren dat het voor leerlingen moeilijk is voor hun homoseksuele geaardheid uit te komen. Leerlingen ervaren geen steun van docenten en voelen zich vaak bedreigd door andere leerlingen. De meeste homoseksuele, lesbische of biseksuele leerlingen kennen nauwelijks andere leerlingen die 'ook zo' zijn. Vooral als docenten negatief zijn over homoseksualiteit kwetst dat leerlingen enorm.

2. Conclusies en aanbevelingen

Uit de reacties blijkt dat er veel knelpunten bestaan voor homo-, lesbische-, en biseksuele leerlingen en docenten in het onderwijs. Tot nu toe is het niet gelukt om hierover betrouwbare gegevens te verzamelen omdat in het gebruikelijke onderzoek de non-respons te hoog is en omdat vaak sociaal wenselijke antwoorden worden gegeven door de tot nu toe ondervraagde sleutelfiguren in het onderwijs. De in dit geval gebruikte oproepmethode (bellen mailen en sms-en) heeft als voordeel dat goed inzicht wordt verkregen in de aard van de ondervonden problemen, door het zeer persoonlijke karakter van de verhalen.

De ervaren problemen worden groter als het onderwijs (schoolbestuur, directie, docenten) geen duidelijk beleid heeft ontwikkeld om ook voor homo- lesbische en biseksuele leerlingen en docenten een veilig schoolklimaat tot stand te brengen, waardoor zij zich door hun omgeving in de steek gelaten kunnen gaan voelen. Homo- lesbische en biseksuele leerlingen blijken het meest te lijden als er niets aan hun problemen wordt gedaan. Ook docenten voelen zich vaak onveilig.

Er zijn sterke aanwijzingen dat de problemen het grootst zijn in scholen met veel allochtone leerlingen, en in het voorbereidend en middelbaar beroepsonderwijs. Veel scholen en docenten blijken niet goed te weten hoe zij met homovijandige uitingen door allochtone leerlingen moeten omgaan. Veel homo- lesbische en biseksuele leerlingen en docenten voelen zich hierdoor in toenemende mate bedreigd.

Sommige homo- lesbische en biseksuele leerlingen voelen zich bedreigd als er voorlichting gegeven wordt zonder dat de schoolomgeving een veilig klimaat heeft geschapen. Anderzijds dreigt aandacht voor homoseksualiteit weg te vallen als die niet met name genoemd wordt in campagnes voor een veilige school, anti-pest-acties en vakken als biologie, maatschappijleer en verzorging waarin het aan de orde zou moeten komen.

Uit alle verhalen blijkt dat leerlingen en docenten willen dat er actief opgetreden wordt als er negatief gesproken wordt over homoseksualiteit. Leerlingen verwachten steun van docenten als ze zich onzeker voelen over hun homoseksualiteit, maar krijgen die lang niet altijd. De meeste respondenten geven aan dat ze maar weinig andere homo's en lesbo's in hun school kennen.

Aanbevelingen

1. De bovenbouw van het basisonderwijs is een veiliger omgeving om te beginnen over de gelijke behandeling van homoseksualiteit dan het voortgezet onderwijs. COC-verenigingen moeten zich actief richten op het voorlichten op basisscholen en daarvoor nieuwe methodieken ontwikkelen.

2. De belangrijkste actoren in het onderwijsbeleid, schoolbesturen, directies, docenten en ouders moeten benaderd worden om hun te stimuleren beleid te ontwikkelen om hun school ook voor homo-, lesbische- en biseksuele leerlingen en docenten veilig te maken.
3. Elke school moet een homo- lesbisch beleid ontwikkelen waarin vastgelegd is hoe omgegaan wordt met homo- lesbische en biseksuele leerlingen en ouders. Zulk beleid bevat ook een protocol waarin is vastgelegd hoe omgegaan wordt met discriminatie door leerlingen, docenten en ouders.
4. Bij aandacht voor homoseksualiteit moet voorkomen worden dat enerzijds homoseksualiteit als een geïsoleerd afwijkend verschijnsel wordt benaderd, en anderzijds dat homoseksualiteit onzichtbaar wordt in algemene acties gericht op een veilige school.
5. Bij de herziening van de eindtermen in het onderwijs, de daarop gebaseerde leerplanontwikkeling en in de lerarenopleidingen, moet homoseksualiteit als thema expliciet opgenomen worden.
6. Opleidingen voor leraar basis- en voortgezet onderwijs moeten expliciet aandacht besteden aan homoseksualiteit.
7. Initiatieven uit het buitenland moeten ook in het Nederlandse onderwijs geïntroduceerd worden. Een voorbeeld zijn de zogenaamde gay-straight-alliances, groepen van homo- en hetero jongeren die op school bij elkaar komen met het doel samen discriminatie te bestrijden en een veilige plek voor homo- en biseksuele leerlingen te creëren. Deze groepen zijn in de Verenigde Staten zeer succesvol.
8. Goodwill ambassadeurs 'bekende Nederlanders' moeten zich uitspreken tegen homodiscriminatie in het onderwijs. Dit moet ondersteund worden met Postbus 51 en SIRE campagnes.
9. Bij de ontwikkeling van het project De gezonde school en het regionaal jeugdbeleid moet de integratie van homoseksualiteit meegenomen worden. Dit vraagt om een actieve strategie van de gemeente als verantwoordelijke voor lokaal onderwijs- en jeugdbeleid en voor de GGD's.
10. Het plan van de onderwijsinspectie om met behulp van een brochure en daaropvolgende inspectiebezoeken de komende jaren in alle scholen de omgang met homoseksualiteit aan de orde te stellen, biedt een goede mogelijkheid om meer representatieve gegevens te verzamelen. Bovendien kan de rapportage gebruikt worden om direct invloed uit te oefenen op het schoolbeleid.
11. De ervaringen van schooldecanen, mentoren, vertrouwenspersonen en hulpverleners in scholen moeten in kaart gebracht worden. In de scholing en training van vertrouwenspersonen moet expliciet aandacht worden besteed aan homoseksualiteit. Met name vertrouwenspersonen moeten leren hoe het thema homoseksualiteit bij pubers een rol speelt en hoe zij daar in de praktijk mee om kunnen gaan.
12. Elke school voor voortgezet onderwijs moet er voor zorgen dat informatie over homoseksualiteit beschikbaar is in bibliotheek en documentatiecentrum. Bovendien moeten vertrouwenspersonen, mentoren en decanen een actuele sociale kaart hebben van organisaties in hun regio die zich bezig houden met homoseksualiteit.
13. Een beroep op religie of etnisch culture achtergrond mag geen excuus zijn voor onverdraagzaamheid.

3. Het onderzoek

Voorlichting over homoseksualiteit in het onderwijs is al vele jaren een van de belangrijkste activiteiten van COC-verenigingen overal in Nederland. Ieder van de 24 COC-verenigingen heeft een werkgroep die voorlichting aan scholen aanbiedt. Deze voorlichting richt zich vooral op de eerste leerjaren van het voortgezet onderwijs, en bestaat vooral uit gesprekken met leerlingen in klassenverband.

Initiatief voor de actie

De laatste jaren werd het steeds moeilijke scholen te motiveren voorlichters van het COC uit te nodigen voor een bezoek aan de klassen. De motieven daarvoor zijn verschillend. Er zijn scholen die nog steeds als argument hanteren dat homoseksualiteit op hun school niet voorkomt. Als er geen vragen op dit gebied zijn, zo redeneren ze, dan is het kennelijk geen probleem voor leerlingen.

Andere scholen voeren aan dat er te weinig tijd voor is en dat de leerkrachten het wel aan de orde stellen in de reguliere lessen. Meestal lessen maatschappelijke vorming, verzorging of biologie. Tenslotte zijn er scholen die geen voorlichters in school willen hebben omdat ze bang zijn voor negatieve reacties van allochtone leerlingen en ouders. Er treedt hier een soort zelfcensuur op. Als we het er niet over hebben, stoten we islamitische leerlingen en hun ouders niet voor het hoofd.

Het COC is van mening dat voorlichting aan jongeren die hun seksualiteit ontdekken van groot belang is. De ervaringen van de voorlichters met jongeren tonen aan dat het klimaat in scholen verre van homovriendelijk is. Veel jongeren voelen zich niet vrij hun homoseksuele gevoelens vorm en inhoud te geven binnen de school. Tegelijkertijd zien ze hun hetero leeftijdgenoten wel op alle mogelijke manieren uiting geven aan hun (seksuele) gevoelens voor jongeren van het andere geslacht. Ook krijgt het COC steeds vaker signalen van docenten die hun homo- of biseksualiteit voor hun leerlingen of collega's verzwijgen waar ze dat vroeger niet deden. Dat zijn zorglijke ontwikkelingen.

Binnen deze context is het initiatief genomen om leerlingen en docenten in het onderwijs te vragen ons te laten weten hoe het er in het onderwijs werkelijk aan toe gaat. Wat ervaren zij zelf als belemmering? Worden ze gepest? Komen ze voor hun homo of lesbisch zijn uit? Krijgen ze en gewillig oor bij vertrouwenspersonen? Et cetera. In de communicatie over het project werd steeds benadrukt dat de actie zich niet alleen richtte op leerlingen en docenten die zichzelf benoemen als homoseksueel of lesbisch. Met name was het de bedoeling ook hetero leerlingen en docenten te bereiken en hun ervaringen met homoseksualiteit op school te vernemen.

Vorbereiding

In het voorjaar van 2002 werd begonnen met het ontwikkelen van een project met als doel zoveel mogelijk leerlingen en docenten in het onderwijs te bereiken. Besloten werd tot een bel- mail en sms-actie van één maand. Voor de campagne werd de titel gekozen Potten en flikkers de klas uit. Hoe tolerant is jouw school? In deze slogan spreken we vooral de jongeren zelf aan. De uitspraak potten en flikkers de klas uit nodigt uit tot een reactie. Je bent het er mee eens of je vindt het onzin. De toevoeging 'Hoe tolerant in jouw school?' maakt meteen duidelijk waarin we geïnteresseerd zijn, namelijk het persoonlijke verhaal en de eigen ervaringen van jongeren op de eigen school.

Onder het telefoonnummer, het mailadres en het sms-nummer stond de volgende tekst:
Kun je bij jou in de klas over homoseksualiteit praten? Worden homo's en lesbo's geaccepteerd? Kunnen leerlingen en of leraren voor hun homoseksualiteit uitkomen?

Voor brede steun en om een zo groot mogelijk bereik te realiseren voor de actie ging COC-Nederland een samenwerking aan met COC homo-jongerenmagazine *Expreszo* en het APS Kenniscentrum Homoseksualiteit en Onderwijs.

Het promotiemateriaal bestond uit een poster en een flyer. De poster werd opgehangen in schoolkantines en waar mogelijk in klaslokalen. Vrijwilligers deelden de flyers uit in de school, (met toestemming van de docent) in de klas of aan de poort van de school. Verder werden posters en flyers verspreid op plaatsen waar jongeren komen. Daarnaast was er aandacht op de website van COC jongerenmagazine *Expreszo* (www.expreszo.nl), de site van COC Nederland (www.coc.nl) en op de site van het APS Kenniscentrum homoseksualiteit en onderwijs (www.gay-and-school.nl). Het telefoonnummer van de onderwijstelefoon van Gay and school werd voor de actie gebruikt. Bij de start van de campagne werd een persbericht aan alle media verstuurd. Een persconferentie in Nieuwspoort in Den Haag was het officiële begin van de actie.

Media-aandacht.

De campagne startte met een de persconferentie op dinsdag 26 november in Nieuwspoort in Den Haag. De Vaste commissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen was aanwezig om het startschot voor de campagne te geven, met het in ontvangst nemen van het promotiemateriaal.

Daarop hebben radio, tv en de schrijvende pers (landelijk, regionaal en lokaal) veel aandacht aan de campagne besteed. Opvallend was dat de journalisten vooral verbaasd reageerden op de actie. Bijna zonder uitzondering hadden ze de indruk dat een actie als deze toch niet meer nodig zou zijn. De tientallen interviews zorgden voor een stroom aan publiciteit die de actie zeer prominent in beeld bracht. De mediarepons was vanaf het begin groot. Deze free-publicity was noodzakelijk om de aandacht van een veel groter publiek op de actie te richten. Op deze publiciteit kwamen al snel de reacties van leerlingen en docenten binnen.

Een aantal media vroeg ten behoeve van publicaties of media-optredens om namen van docenten of leerlingen die mee zouden willen werken. We hebben een groot aantal jongeren en leraren die reageerden benaderd en gevraagd of zij daar aan mee zouden willen werken. Uit de reacties bleek nog weer eens hoe gevoelig homoseksualiteit bij velen nog ligt. Niemand wilde meteen op zo'n verzoek ingaan en er waren vele reserves, vooral voor het meewerken aan optredens voor de televisie. Deze reacties onderstreepten voor het COC het belang van deze actie.

4. De resultaten in cijfers.

Er werden 355 reacties ontvangen via de vragenlijsten op de websites van COC, Expresso en Gay-and-school. Via de onderwijstelefoon kwamen 93 reacties binnen en 23 jongeren reageerden per sms, waarvan er slechts 5 bruikbaar waren. 82 respondenten hebben hun persoonlijke ervaringen uitgebreid beschreven.

De meeste respondenten zijn leerlingen (76%), 16% docenten en 8% overigen. De aantallen mannen (55%) en vrouwen (45%) is ongeveer gelijk. Van de respondenten zit 5% in het basisonderwijs, 57% in het voortgezet onderwijs en 38% in het overige onderwijs (vooral middelbaar beroepsonderwijs). In het openbaar onderwijs zit 58%, in het godsdienstig onderwijs 27% en in het overig onderwijs 15%. In de Randstad woont 38% van de respondenten, de rest (62%) daarbuiten. Van de respondenten omschrijft 92% zichzelf als autochtoon en 8% als allochtoon. Tweederde (68%) van de respondenten noemt zichzelf homoseksueel of lesbisch, 12% hetero en 20% biseksueel. Van de respondenten is 21% godsdienstig en 79% niet-godsdienstig. En kwart (29%) zegt nooit problemen rond homoseksualiteit te hebben ervaren, ruim de helft (56%) zegt soms problemen te hebben meegemaakt en 15% heeft veel problemen meegemaakt. De meeste respondenten die problemen hadden meegemaakt, melden dat er niets aan hun problemen is gebeurd. Opvallend is dat vooral leerlingen hiervan het slachtoffer zijn geworden.

Potten en flikkers de klas uit! Hoe tolerant is jouw school? is een uitgave van COC Nederland.

Citeren uit deze uitgave is toegestaan mits onder vermelding van de bron.
Alle rechten berusten bij COC Nederland.

Bestellen

Maak E 5,- per exemplaar (inclusief verzendkosten) over op Postbanknr. 570348 t.a.v. COC Nederland, Amsterdam o.v.v. aantal gewenste exemplaren en 'Rapport potten en flikkers' of neem contact op met:

COC Nederland
Postbus 3836
1001 AP Amsterdam
Telefoon: (+31) 020 623 4596
Mail: info@coc.nl

© Amsterdam, april 2003

Colofon

Tekst prof. dr. Rob Tielman
Vormgeving Hammink Design, Amsterdam
Druk PlantijnCasparie, Zwolle
Uitgave COC Nederland

oOo